

Piotr Lorek

Jezus jako ΥΙΟΣ w *Corpus Paulinum*. Ujęcie typologiczne

W nowotestamentowych listach przypisywanych Pawłowi z Tarsu termin υἱός występuje czterdzieści jeden razy¹, z czego w stosunku do osoby Jezusa zastosowany jest siedemnastokrotnie². Niniejszy artykuł stawia sobie za cel wskazanie na starotestamentowe źródła użyte przy określaniu Jezusa mianem Syna.

Jako że poczynione uwagi będą bazować na zjawisku intertekstualności i typologii, nie pretendują one do miana twierdzeń natury dogmatycznej. Chociaż istnieje związek między typologicznymi opisami Jezusa a jego statusem ontycznym, to jednak ten związek nie będzie przedmiotem poniższej analizy³.

Należy również zaznaczyć, że analizę wątku Jezusa jako Syna w *Corpus Paulinum* nie można ograniczyć jedynie do rozpatrzenia użycia terminu υἱός. Istnieją bowiem inne sposoby niebezpośredniego nawiązywania do koncepcji synostwa. Oznacza to, że niniejsze omówienie fragmentów opisujących Jezusa jako Syna nie będzie pełnym opracowaniem tego toposu.

List do Rzymian 1, 3. 4. 9

Rz 1, 3, określając Jezusa mianem Syna, wypowiada się o nim jako o „pochodzącym według ciała z rodu Dawida” (*Biblia Tysiąclecia*). Oznacza to, że według Pawła Jezus fizycznie wywodzi się z linii Dawida. Uwaga ta jednakże nie wyczerpuje liczby możliwych znaczeń fragmentu. Wydaje się, że można go również interpretować typologicznie i utożsamić Jezusa z Dawidem. Sugeruje to między innymi poruszony w wersecie 5 temat przywodzenia do posłuszeństwa narodów, znany z opisów działalności Dawida (możliwe też, że skoro Jezus jest fizycznie Synem Dawida, Paweł typologicznie łączył go z Salomonem).

¹ Są to: Rz 1, 3. 4. 9; 5, 10; 8, 3. 14. 19. 29. 32; 9, 9. 26. 27; 1 Kor 1, 9; 15, 28; 2 Kor 1, 19; 3, 7. 13; 6. 18; Ga 1, 16; 2, 20; 3, 7. 26; 4, 4. 6 [2×]. 7 [2×]. 22. 30 [3×]; Ef 2, 2; 3, 5; 4, 13; 5, 6; Kol 1, 13; (3, 6); 1 Tes 1, 10; 5, 5 [2×]; 2 Tes 2, 3 (według Bible Works 4).

² Rz 1, 3. 4. 9; 5, 10; 8, 3. 29. 32; 1 Kor 1, 9; 15, 28; 2 Kor 1, 19; Ga 1, 16; 2, 20; 4, 4. 6; Ef 4, 13; Kol 1, 13; 1 Tes 1, 10.

³ Por. np. J. DUPUIS, *Wprowadzenie do Chrystologii*, Kraków 1999, rozdz. 1-3, i inne opracowania chrystologii nowotestamentowej. Zwykle omówienia Jezusa jako Syna w Nowym Testamencie minimalizują podejście typologiczne podejmowane w niniejszym opracowaniu.

Rz 1, 4 nawiązuje do Psalmu 2⁴ przypisywanego Dawidowi (por. Dz 4, 25), który traktuje o ustanowieniu go królem (por. też 2 Sm 7, 14)⁵. Dawid opisywany jest jako Syn oraz Pomazaniec (LXX ma w Ps 2, $\chi\rho\rho\sigma\tau\omicron\varsigma$), a więc w sposób zbieżny z opisami Jezusa w Rz 1, 4. Oba fragmenty łączy również wybór króla z jego zwycięstwem nad innymi narodami. Warto także zestawić metaforę narodzin Syna przez Boga (koronacja) w Ps 2 z ideą zmartwychwstania (a więc niejako powtórnym narodzin fizycznych) Jezusa w Rz 1, 4.

Powiązanie Jezusa z Dawidem w Rz 1, 3-4 potwierdza również wzmianka w Rz 1, 1-3 o tym, że Pawłowa ewangelia o Synu była zapowiedziana w starotestamentowych pismach prorockich. W jednym z wcześniejszych artykułów argumentowałem, że głównym źródłem sformułowanej w Liście do Rzymian ewangelii jest Księga Izajasza⁶. Zawiera ona kilka fragmentów wyrażających oczekiwanie na nowego króla na wzór Dawida (por. Iz 7, 3-4; 9, 5-6; 16, 4-5; 22, 22; 55, 3-5).

Rz 1, 9, podobnie jak Rz 1, 3-4 łączy wątek ewangelii z postrzeganiem Jezusa jako Syna. Jako że fragment ten sam nie rozwija pojęcia Syna, a jednocześnie znajduje się w sąsiedztwie Rz 1, 3-4, należy to pojęcie odczytywać w świetle tego urywku i typologicznie łączyć z osobą Dawida.

List do Rzymian 5, 10

Trudno z treści samego fragmentu Rz 5, 10 ustalić typologiczne tło Pawłowej wzmianki o śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa jako Syna. Jeśli tam w ogóle występuje, najprawdopodobniej należy je rekonstruować w oparciu o poprzedzający ten fragment rozdział 4, skupiający się na historii Abrahama. Mowa w nim (4, 17nn) między innymi o nadziei Abrahama na narodziny jego syna Izaaka. Przyjście na świat Izaaka było z powodów fizycznych niemożliwe, toteż autor może pośrednio przyrównać je do zmartwychwstania Jezusa (4, 24). Jeśli Paweł nawiązuje w Rz 5, 10 do Abrahama, nietrudno podejrzewać, że ma na myśli historię ofiarowania Izaaka (Rdz 22). Co prawda Izaak ostatecznie nie zginął, ale z powodu bezwarunkowego posłuszeństwa Abrahama nieraz interpretowano tę historię tak, jakby Izaak rzeczywiście umarł.

⁴ Por. np. K. ROMANIUK, *List do Rzymian. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań-Warszawa, 1978, s. 79, a także jego pracę *Soteriologia św. Pawła*, Warszawa 1983, s. 54, przyp. 20.

⁵ C. S. BARTNIK, *Chrystus – Syn Boga Żywego*, Lublin 2000, s. 52-53 (por. też s. 165), omawiając Rz 1 nawiązuje do Ps 2 oraz 2 Sm 7, 14.

⁶ Por. P. LOREK, *Ewangelia Izajasza w Liście do Rzymian*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 26 (2006), s. 181-190.

Innym ważnym obrazem starotestamentowym, jaki nasuwa się w trakcie lektury Rz 5, 10, jest opis śmierci niewinnego Sługi Jahwe z Iz 53, złożonego w ofierze za grzechy innych, ale ostatecznie triumfującego. Zapewne nie należy wykluczyć również motywu ofiarowania baranka paschalnego w zamian za śmierć pierwородnych synów Izraela (Wj 12). Obrazy śmierci Izaaka, Sługi Pańskiego i baranka paschalnego mogą się nakładać. Ujęcie typologiczne nie musi żadnego z nich wyłączać⁷.

List do Rzymian 8, 3

Znów niełatwo z treści samego wersetu odtworzyć typologiczne kożnienie nawiązania do Jezusa jako Syna zesłanego „w ciele podobnym do ciała grzesznego” (*Biblia Tysiąclecia*). Jednym z możliwych odniesień może być historia stworzenia pierwszego człowieka – Adama – i jego ostateczna śmierć z powodu grzechu⁸. Narodziny Jezusa mogą przypominać stworzenie Adama, tym bardziej że wątek Adama jest mocno eksponowany w Rz 7 – we fragmencie poprzedzającym Rz 8, 3. Dodać można, że osoba Adama była opisywana jako Syn Boży (por. Łk 3, 38).

Rz 8, 3 przez wzmiankę o śmierci Syna jako ofierze za grzech przywołuje również obrazy wspomniane powyżej, a więc ofiarowanie Izaaka, Sługi Pańskiego i baranka paschalnego. Warto zwrócić uwagę, że już sama historia Adama zawiera prawdopodobnie ideę śmierci zastępczej w postaci zabicia zwierząt dla okrycia Adama i Ewy zamiast niezwłocznej egzekucji kary śmierci za grzech. Pierwszy Syn Boży – Adam – unika w ten sposób natychmiastowej śmierci⁹.

List do Rzymian 8, 29

Tym razem Jezus przedstawiony został jako pierwородny (πρωτότοκος) Syn wśród wierzących, którzy mają być podobni do jego obrazu (εικόν). Motyw pierwородnego Syna jest powszechnie wykorzystywany w pismach starotestamentowych. Izaak jest jednorodzonym, a więc i pierwородnym Abrahama (por. Rdz 22, 16). Izrael jest wybawiony z Egiptu jako pierwородny samego Boga (por. Wj 4, 22-23). Te i inne podobne historie mogły być obecne w umyśle Pawła, natomiast najprawdopodobniej w tym miejscu ma on na myśli przede wszystkim obraz Adama jako pierwородnego Syna

⁷ J. D. G. DUNN, *Romans 1-8*, Waco (Texas) 1988, s. 260, 268, łączy śmierć Jezusa jako Syna z martyrologiczną śmiercią pojmowaną jako ofiara w czasach machabejskich.

⁸ Por. np. J. D. G. DUNN, *Romans 1-8*, dz. cyt., s. 420-422, 438-439.

⁹ J. GNILKA, *Teologia Nowego Testamentu*, Kraków 2002, s. 24-25, wspomina w kontekście Rz 8, 3 postać Mądrości (por. Mdr 9, 10).

Boga¹⁰. Wskazuje na to użycie terminu εἰκών, który to w LXX pojawia się między innymi w Rdz 1, 26. 27; 5, 1 na opisanie Adama jako obrazu Boga. Powiązanie Jezusa jako Syna z Adamem w Rz 8, 29 zdaje się uprawdopodobniać poruszenie tematu stworzenia w Rz 8, 18nn. Analiza użycia υἱός w Rz 8, 3 również wskazała na powiązanie z osobą Adama.

List do Rzymian 8, 32

Ostatni już fragment w Liście do Rzymian podkreślający ideę synostwa Jezusa przez zastosowanie rzeczownika υἱός porusza temat oddania przez Boga swojego Syna na śmierć jako dowód pewności zbawienia, przez co werset ten zdaje się być powiązany z omawianym już powyżej wersetem Rz 5, 10 zawierającym podobne treści. Zatem znów wyłania się obraz ofiarowania Izaaka, znów Izaak staje się typem Jezusa. Komentatorzy dostrzegają wręcz nawiązanie do Rdz 22, 16 w Rz 8, 32a¹¹. Dunn ponadto widzi w Rz 8, 32b odwołanie do Adama (Ps 8, 6)¹², zaś Moo dostrzega zbieżność w użyciu czasownika παραδίδωμι w Rz 8, 32 z jego występowaniem w Iz 53 (LXX) w kontekście wydania Sługi Jahwe¹³.

1 List do Koryntian 1, 9; 15, 28

Pierwsze z dwóch zastosowań pojęcia υἱός do osoby Jezusa w 1 Liście do Koryntian pojawia się w końcowej części dziękczynienia epistolarnego (1, 4-9), przez co, ze względu na swoje usytuowanie, nie zostało rozwinięte. Teoretycznie może go rozświetlać drugie zastosowanie υἱός w tym Liście (15, 28), jako że pada w podobnym kontekście eschatologicznym (drugie przyjście Jezusa) i związane jest z kwestią jedności wierzących z Jezusem (15, 23nn)¹⁴.

1 Kor 15, 28 traktujący o ostatecznym poddaniu Syna Jezusa Bogu Ojcu i uprzednim poddaniu wszystkiego Jezusowi umieszczony jest w pobliżu nawiązań do dwóch psalmów starotestamentowych, które zdają się rozjaśniać jego znaczenie.

¹⁰ Por. J. D. G. DUNN, *Romans 1-8*, dz. cyt., s. 483-485, oraz D. MOO, *The Epistle to the Romans*, Grand Rapids 1996, s. 534.

¹¹ Por. J. D. G. DUNN, *Romans 1-8*, dz. cyt., s. 501, 509; K. ROMANIUK, *List do Rzymian*, dz. cyt., s. 189; D. MOO, *The Epistle to the Romans*, dz. cyt., s. 540.

¹² Por. J. D. G. DUNN, *Romans 1-8*, dz. cyt., s. 502, 511.

¹³ Por. D. MOO, *The Epistle to the Romans*, dz. cyt., s. 540, przyp. 19. A. JANKOWSKI, *Rozwój Chrystologii Nowego Testamentu*, Kraków 2005, s. 66, również zaznacza nawiązanie do Iz 53 w Rz 8, 32.

¹⁴ Strukturalne powiązanie między dziękczynieniem epistolarnym oraz 1 Kor 15 ukazuje: P. LOREK, *Podstawowe linearne i chiastyczne dispositio I Listu do Koryntian*, „Theologica Wratislaviensia” 1 (2006), s. 47-60.

Pierwszy z nich to Ps 110, 1 (1 Kor 15, 25). Na wstępie Dawid wypowiada enigmatyczne słowa: $\text{אָם יְהוָה לְאֵדָנִי}$ („Rzekł Jahwe Panu memu”)¹⁵. Kim jest ów Pan Dawida, do którego przez Dawida przemawia Jahwe? Pierwszą możliwą osobą jest Salomon, który jako syn Dawida miał w przyszłości przejąć po nim tron. Stąd już tylko krok do ogólnej, mesjańskiej interpretacji, wyrażającej oczekiwanie na przyszłego syna Dawida, który pokona wszystkich nieprzyjaciół Izraela. W tym świetle Jezus jako Syn jest antytypem Dawida lub jego syna (m.in. Salomona).

Drugi z psalmów to Ps 8 (1 Kor 15, 27) znajdujący się bliżej użycia $\nu\acute{\iota}\omicron\varsigma$ na określenie Jezusa w 1 Kor 15, 28. W oryginalnym kontekście tego psalmu, Dawid (w. 1) wysławia Jahwe za stworzenie. Wspomina (w. 5) między innymi postać Syna Człowieczego (TM: בְּרִיָּה ; LXX: $\nu\acute{\iota}\omicron\varsigma \text{ ἀνθρώπου}$), któremu Bóg poddał całe stworzenie. Gdyby odczytywać użycie $\nu\acute{\iota}\omicron\varsigma$ z 1 Kor 15, 28 w tym świetle, wtedy Adam staje się typem Jezusa. Należy zaznaczyć, że obrazy Jezusa jako Syna Dawida i Syna Boga (Adama) nie wykluczają się. Oba bowiem są do siebie podobne. Panowanie Dawida nad narodami miało przypominać panowanie Adama nad stworzeniem.

Jeśli użycie $\nu\acute{\iota}\omicron\varsigma$ w 1 Kor 1, 9 interpretować w kontekście Psalmów 110 i 8, do których mają miejsce nawiązania w pobliżu występowania $\nu\acute{\iota}\omicron\varsigma$ w 1 Kor 15, 28, wtedy wyłania się postać Jezusa jako Adama (i Dawida) powołująca wierzących do uczestniczenia w odnowionym stworzeniu (i królestwie).

2 List do Koryntian 1, 19

Paweł, chcąc zobrazować wierność Boga, wspomina jego Syna, w którym miały się według niego wypełnić starotestamentowe obietnice (w. 18-20). Autor nie wymienia, które obietnice ma na myśli. Passus raczej ogólnie wskazuje na chrystocentryczną hermeneutykę apostoła, między innymi w kontekście wypełniania się obietnic Starego Testamentu związanych z motywem synostwa. To raczej inne fragmenty, niektóre z nich omówione w niniejszym artykule, mogą obrazować Pawłowe rozumienie wypełnienia się obietnic Starego Testamentu w Jezusie jako Synu Bożym.

List do Galatów 1, 16; 2, 20; 4, 4. 6

Trudno określić typologiczne podłoże czterokrotnego użycia $\nu\acute{\iota}\omicron\varsigma$ w stosunku do Jezusa w tym Liście, jeśli nie weźmie się pod uwagę całej jego treści. Już po pobieżnej lekturze można zauważyć, że na plan pierwszy wyłania się starotestamentowa postać i historia Abrahama. Stanowi ona

¹⁵ LXX ma: $\text{εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου}$ („Rzekł Pan Panu memu”).

główną podstawę argumentacyjną Pawła (por. przede wszystkim 3, 6nn oraz 4, 21nn). W jednym wersecie apostoł twierdzi wręcz, że obietnice dane Abrahamowi i jego potomkowi należy interpretować chrystocentrycznie (3, 16). To Chrystus jest potomkiem, a więc Synem, Abrahama, w którym następuje realizacja obietnic Starego Testamentu. Oznacza to, że Paweł typologicznie odczytuje postać Jezusa jako Izaaka. Wydaje się, że właśnie w tym świetle powinno się rekonstruować bezpośrednie określenia Jezusa jako Syna.

W Ga 1, 16 Paweł wzmiankuje, że otrzymał od Boga objawienie o Jezusie – Synu, którego miał głosić wśród narodów pogańskich. W tym samym wersecie dodaje również, że „nie radził się ciała i krwi”, co ma podkreślać boskie źródło zwiastowanej przez niego ewangelii. Jeśli dopuści się możliwość interpretacji tych wątków w świetle historii Abrahama, wtedy można porównać Pawłowe objawienie Syna-Jezusa do Abrahamowego objawienia Syna-Izaaka, czyli obietnicy narodzin potomka, jaką otrzymał od Boga. Abraham uwierzył treści tej obietnicy wbrew naturalnej niemożności jej realizacji. Ten wątek można zestawić z Pawłowym stwierdzeniem o „nieradzeniu się ciała i krwi”. Dzięki obietnicy narodzenia potomka Abraham miał się stać „ojcem mnóstwa narodów” (Rdz 17, 5 – *Biblia Tysiąclecia*). Ta zaś obietnica koreluje z apostołskim zwiastowaniem Syna wszystkim narodom.

Ga 2, 20 przedstawia Jezusa jako Syna Bożego, który z miłości do Pawła oddał za niego życie. Stwierdzenie to zdaje się być radykalizacją opowieści o ofiarowaniu Izaaka. Tym razem antytyp Izaaka z własnej woli, a już nie związany, rzeczywiście umiera, a nie tylko ma umrzeć jak jego poprzednik. Można dopuścić również inne rozumienie odwołania się do Rdz 22 w Ga 2, 20 – mianowicie takie, w którym Jezus funkcjonuje jako baran ofiarowany w zamian za Izaaka.

Paweł, jak już wspomniano powyżej, widzi w Chrystusie oczekiwanego Syna Abrahama (3, 16), po czym, rozwijając dalej swoją myśl w Liście, mówi o przyjściu Chrystusa na świat (3, 23-25), czyli realizacji obietnicy danej Abrahamowi. W tym też świetle powinno się rekonstruować typologiczne korzenie stwierdzenia z Ga 4, 4 o tym, że „gdy jednak nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z niewiasty, zrodzonego pod Prawem” (*Biblia Tysiąclecia*). Jest to kolejny fragment w Liście do Galatów, w którym Jezus funkcjonuje jako antytyp Izaaka, cudownie urodzonego z Sary.

W Ga 4, 6 apostoł pisze o zesłaniu przez Boga Ducha swego Syna (τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ) do serc wierzących, co sprawia, iż stają się oni synami Boga. Widać więc, że koncepcja Ducha związana jest w tym fragmencie ze zradzaniem synów. Paweł ponownie użyje pojęcia πνεῦμα w Liście do Galatów w 4, 29, gdzie cielesne (κατὰ σάρκα) narodzenie Ismaela z Hagar kontrastuje z duchowymi (κατὰ πνεῦμα) narodzinami Izaaka z Sary. Oznacza

to, że apostoł przypisuje niemożliwe fizycznie zrodzenie Izaaka działalności Ducha oraz że pojęcie Ducha wiąże on w tym liście z historią Abrahama. Powiązanie Ducha z historią Abrahama widać również we fragmentach, w których Paweł wprowadza temat Ducha (3, 2. 3. 5. 14) i w których pojawia się analogia między otrzymaniem usprawiedliwienia przez Abrahama dzięki wierze i otrzymaniem Ducha przez Galatów również dzięki wierze. Powyższe obserwacje wydają się sugerować, że gdy Paweł w Ga 4, 6 mówi o Jezusie jako o Synu, to wciąż wybrzmiewa obecna, jak to pokazano już wcześniej, również i w Ga 4, 4 historia Abrahama i powiązanie Jezusa z Izaakiem.

Listo do Efezjan 4, 13

Fragment ten odnosi się do Jezusa jako Syna *en passant*, toteż trudno określić podłoże typologiczne tego tytułu, jeśli w ogóle takie ma tutaj miejsce. Można by próbować odczytywać 4, 13 w kontekście innych, tematycznie zbieżnych fragmentów w Liście, jak choćby 1, 5-10 mówiącym o Jezusie jako „Umiłowanym” (1, 6), zapewne Synu Boga, przez którego krew wierni dostępują odkupienia i odpuszczenia, co może przywoływać na myśl obraz baranka paschalnego (w zamian za pierworodnego syna), dzięki któremu spłacane były grzechy i możliwe odkupienie z Egiptu¹⁶. Takie zabiegi można jedynie potraktować jako domniemania.

List od Kolosan 1, 13

Jedynie użycie rzeczownika *υιός* w tym Liście ma miejsce w 1, 13, we fragmencie, w którym autor mówi o przeniesieniu przez Boga wierzących do „królestwa swego umiłowanego Syna” (*Biblia Tysiąclecia*). To stwierdzenie jest na tyle ogólne, że można doszukiwać się w nim różnych starotestamentowych inspiracji typologicznych, choćby odniesień do Dawida czy też jego syna Salomona i ich królestw¹⁷. Zaobserwować można jednakże w 1, 12-13 kontrast między ciemnością i światłością przywołujący na myśl opowiadanie o stworzeniu świata z Rdz 1. Dwa wersety dalej, w w. 15 pojawia się zaimek *ὅς*, który należy łączyć z *υιός* z w. 13. W Kol 1, 15 Jezus jako Syn opisany jest jako obraz Boga (*εἰκὼν τοῦ θεοῦ*) oraz pierworodny całego stworzenia (*πρωτότοκος πάσης κτίσεως*). Oba stwierdzenia przywodzą na myśl osobę Adama (por. dyskusję powyżej dotyczącą Rz 8, 29), który został stworzony

¹⁶ L. BOUYER, *Syn Przedwieczny*, Kraków 2000, s. 361, zdaje się łączyć Danielowego Syna Człowieczego z Jezusem jako Synem w Ef 4, 13.

¹⁷ Por. M. BARTH, H. BLANKE, *Colossians. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York 1994, s. 189-190, którzy interpretują Kol 1, 13 w świetle 2 Krl 7, 12nn oraz Ps 2, 7; 89, 26n, ale również wspominają Wj 4, 22-23.

na podobieństwo Boże, był pierwszym synem Boga i miał panować nad całym stworzeniem (por. wątek królestwa z Kol 1, 13).

Powyższe zbieżności sugerują, że Jezus w Kol 1, 13nn występuje jako antytyp Adama. Nie oznacza to jednakże, że Rdz 1-3 jest jedynym podłożem typologicznym dla opisu Jezusa jako Syna w Kol 1, 13. Kol 1, 14 łączy bowiem synostwo z odkupieniem i odpuszczeniem grzechów, co może nawiązywać do wyjścia Izraela z Egiptu i zastępczej śmierci baranka paschalnego w zamian za życie pierwotnych i do kolejnych reinterpretacji tej historii, jak choćby *Pieśń Sługi* z Iz 52-53. Można też nadmienić opisy Mądrości Bożej (początki już w Prz 8, 22. 25) zbieżne z opisami Adama, choć Mądrość nie występuje w nich jako Syn Boży (σοφία jest rodzaju żeńskiego).

1 List do Tesaloniczan 1, 10

To już ostatnie użycie *υἱός* w *Corpus Paulinum* w stosunku do Jezusa i zarazem jedyne w 1 Liście do Tesaloniczan. Trudno jednoznacznie orzec, czy autor ma na myśli któreś spośród starotestamentowych historii skupiających się na synostwie. Akcentując wspomniane w tekście „oczekiwanie” na Syna oraz jego „śmierć i zmartwychwstanie”, można by przywoływać na przykład opowieść o Abrahamie oczekującym na swojego syna, a następnie sam moment ofiarowania (śmierci i niejako zmartwychwstania) Izaaka. Podkreślając zaś wątek „ocalenia” wierzących przed przyszłym gniewem Bożym dzięki śmierci i zmartwychwstaniu Syna, można choćby wspomnieć historię ofiarowania baranka paschalnego (reprezentującego pierwotnych synów Izraela) w celu uniknięcia ostatniej z plag egipskich.

Oczekiwanie na przyjście Syna z niebios z 1 Tes 1, 10 (ἀναμένειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν) wydaje się jednakże najbardziej przypominać fragment z Dn 7, 13 traktujący o przybyciu na obłokach nieba Syna Człowieczego (ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἤρχετο). Przy takim zestawieniu Jezus staje się antytypem Syna Człowieczego z Księgi Daniela. Jednoznaczne rozstrzygnięcia typologiczne są jednakże narażone na zarzut nadinterpretacji.

Podsumowanie

Powyższe, ogólnikowe komentarze miały za zadanie przybliżyć starotestamentowe korzenie typologiczne użycia pojęcia *υἱός* w stosunku do osoby Jezusa w pismach Pawłowych. Choć ze względu na lakoniczność wypowiedzi nieraz trudno jest ustalić, które ze starotestamentowych postaci mogły stanowić źródło dla danego opisu Jezusa jako Syna w *Corpus Paulinum*, to wydaje się, iż można wskazać na najważniejsze z nich. Są nimi

Adam, Izaak, baranek paschalny (w zamian za pierworodnego syna), Izrael (zbiorowo jako pierworodny syn), Dawid, Salomon, Sługa Jahwe – aczkolwiek nie nazwany bezpośrednio Synem (ἱἶ, υἱός) w Iz 52-53 i wreszcie Syn Człowieczy z Księgi Daniela.

Zjawisko typologii pozwala autorowi listów łączyć niejednokrotnie starotestamentowe typy synostwa Jezusa, między innymi dlatego, że już w samym Starym Testamencie nawiązują one do siebie. Wynika to między innymi ze zbieżności takich wątków jak panowanie syna (nad stworzeniem, nad narodami), czy też śmierć pierworodnego syna (Adam, Izaak, baranek paschalny).

Na koniec należy również zaznaczyć, że Paweł używa idei synostwa w odniesieniu do wszystkich głównych etapów życia Jezusa: narodzin¹⁸, śmierci, zmartwychwstania, wniebowstąpienia i panowania, zesłania Ducha oraz powtórnego przyjścia.

Wrocław

PIOTR LOREK

Summary

Jesus as ΥΙΟΣ in *Corpus Paulinum*. Typological approach

The New Testament letters attributed to Paul depict Jesus Christ as the Son (υἱός) seventeen times. Using the phenomenon of intertextuality and typology, the present article aims to identify the Old Testament's inspiration for Pauline use of the title "Son" for Jesus. It appears that some main archetypes of Jesus' sonship can be recognized (Adam, Isaac, the paschal lamb replacing the firstborn son, Israel corporately as son, David, Solomon, Daniel's Son of Man, and indirectly Isaiah's Servant of the Lord). These pictures of sonship are intertwined by Paul and used for all main stages of Jesus' life and activity (birth, death, resurrection, ascension and ruling, sending the Spirit and the second coming).

¹⁸ W niniejszym opracowaniu nie została podjęta kwestia preegzystencji Jezusa jako Syna zwykle rozważana w kontekście Rz 8, 3 (ὁ θεός τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας) i Ga 4, 4 (ἐξαπέστειλεν ὁ θεός τὸν υἱὸν αὐτοῦ) w obrębie pism Pawłowych z powodu występowania w tych dwóch wersetach idei posłania (Rz 8, 3 używa czasownika πέμψω, zaś Ga 4, 4 – ἐξαποστέλλω). Wymaga ona bowiem szerszej refleksji, między innymi uwzględnienia przesłania hymnów chrystologicznych zawartych w Flp 2, 5nn oraz Kol 1, 15nn, które nie zostały tu omówione, ponieważ nie zawierają bezpośredniego odniesienia się do Jezusa jako Syna poprzez rzeczownik υἱός.

